Вырма умĕн

Мĕн акнине пуçтарса илесчĕ

Уй-хирти ĕç-хĕлпе интересленсе, эпĕ вăрăм çула тухрăм. Нумай хуçалăхсен уйĕсенче пултăм. Тӳрех каламалла, ăçта кĕрхи çĕртме сухине пĕтĕмпех, вăхăтра тата пысăк пахалăхпа пурнăçласа хăварнă – çав хуçалăхсенче тырă-пулă япăх мар аталанать. Пăхатăн та, уйсенче пĕр çум курăкĕ те курăнмасть. Тинĕс хумĕ пек пуян тыр-пул хумханса ларать. Кĕрхи çĕртме туман хуçалăхсенче вара урăхла "ӳкерчĕк".

Акă "Свобода" хуçалăха илер. Ку хуçалăхра çӳллĕнех кĕрхи çĕртме сухине вăхăтра тата пысăк пахалăхпа пурнăçласа хăвараççĕ. Çавна май ку хуçалăхра тырă-пулă япăх мар аталанса çитĕнет. Тырă-пулă вăйлă аталанса çитĕннин сăлтавĕ çур акинче ака ĕçĕсене вăхăтра пурнăçланинчен те нумай килет.

Акă пĕр тĕслĕх. "Свобода" хуçалăхра иртнĕ кĕркунне акса хăварнă калчасем хĕллехи сивĕре шăнса çĕрнĕ тĕслĕхсем пулчĕç. Çав уйсене çуркунне тепĕр хут акса хăварчĕç. Тăватă кун иртсен, çав уйпа юнашар культиваци туса каллех урпа акса хăварчĕç. Тӳрех каламалла, паян çав уйсенчи тыр-пул уйрăмлăхĕ питĕ пысăк. Тăватă кун малтан акни вăйлă аталанса çитĕнет, кайран акни вара - чылай начартарах. Ахальтен мар çурхи культура çапла калана пулать: "Мана лапра ăшне акатăн – уссине нумай куратăн". Уйрăмах çур аки ĕçĕсене чылай кая юлса вĕсленипе тухăçлă тыр-пул туса илеймеççĕ хуçалăхсенче. Çула май машинăпа трактор паркĕсене кĕрсе тухма вăхăт тупрăм. Нумай хуçалăхра вырма техникине юсаса хатĕрлеççĕ. Хăш-пĕр хуçалăхсенче вара питĕ кирлĕ ĕçе тытăнман тени тĕрĕсех пулать. Пĕр хуçалăхри нумай вăхăт ĕçлекен комбайнерпа калаçса пăхрăм. Акă мĕн каласа пачĕ вăл мана: "Иртнĕ вырма вăхăтĕнче пирĕн пĕр комбайнăн тырă çĕре юхасран картлакан пайĕ татăлса улăмпа тухса ӳкнĕ. Комбайнер çакна асăрхаман. Вырма вĕçленичченех ĕçленĕ". Паллах, сахал мар вăл комбайнер çĕр çине тырă тăкса хăварнă. Иртнĕ çул комбайнсем çĕре тырă тăкса хăвараççĕ тенине илтсен (эпĕ комбайнерта ĕçленĕскер), вырма вăхăтĕнче выракан комбайнсене комбайнерсемпе пĕрле тĕрĕслесе пăхрăм. Пăхатăн та, пĕтĕмĕшле тырă куçса пыракан шултра али пĕтĕмпех арпапа тулсаларнă. Тырăна кирлĕ çĕре юхма памасть. Çапла вара тĕшĕленĕ тырă арпапа хутăш çĕре юхса юлать. Ĕлĕк эпир шултра ала çинчи арпана ятарлса хамăр тунă тимĕр креплепе тасатса тăраттăмăрччĕ. Тĕшĕленĕ тырă пĕрчисем çапла тунипе çĕре юхман. Паянхи комбайнерсем ун пек тумаççĕ курăнать. Тырă çĕр çине юлни вĕсене кăсăклантармасть. Вырмара комбайнсем çĕре тырă нумай юхтарнă пирки пĕр хуçалăхри правлени членĕпе калаçса пăхрăм: «Вырмара комбайнерсем техникăна хытă хăвалаççĕ. Тĕшĕленĕ тырăна арпаран уйăрса илме комбайнсем ĕлкĕреймеççĕ. Пуçлăхсем комбайнерсенчен çирĕп ыйтмаççĕ», – каласа пачĕ вăл мана. Çав хуçалăхри малта пыракан комбайнер та правлени членĕ каланине пĕтĕмпех çирĕплетрĕ. Хăйĕн айăпне йышăнчĕ. Тырă – халăх пуянлăхĕ. Тырă пулсан халăх та пуян. Çак принципа кашни çĕр ĕçченĕн нихăçан манас марччĕ. Ман шутпа, комбайнерсен вырмари ĕçне тăтăшах тĕрĕслесе тăмалла.

Çапла тума хуçалăхсенче вăй çитет: председатель, агроном, инженер, трактор бригадин бригадирĕ, уй-хир бригадирĕсем тата ревизи комиссийĕн председателĕ. Çакăн чухлĕ вăй-хăват пур çинчех кашни çул халăх пуянлăхне хире тăкса хăваратпăр. Кĕркунне çумăрсем çума пуçласан юхса юлнă тырă мăк пек шăтса тухать те ĕçлекен халăха тĕлĕнтерет те, тарăхтарать те.

Комбайнсене юсаса вырмана хатĕрлес тĕлĕшпе хуçалăхсен пуçлăхĕсене манăн çапла калас килет. Вăхăт хăвăрт иртнине шута илсе, çав юсав ĕçĕсене паян-ыранах тытăнасчĕ. Комбайнсене тĕплĕн тата шанчăклă юсамалла. Кашни комбайн çине шултра алана тасатса тăма тимĕр креплесем хатĕрлемелле. Ку вара питĕ кирлĕ. Комбайнăн молотилка хысĕнчи пайĕнче тырă юхса юлсран фартук-саппун пулмалла. Комбайнерсемпе вĕрентӳсем ирттермелле. Çӳлте асăннисене пурне те пурнăça кĕртсен, паллах, малтанхи пек хире тырă тăкăнса юлмĕ.

В.ИВАНОВ,
вăрçăпа ĕç ветеранĕ.
Кашмаш ялĕ.

Вырма вăхăтĕнчи ĕç условийĕсен сĕнĕвĕсем

(Вĕçĕ. Пусл. 1-мĕш стр.).

Ăна çапла майпа тума пулать:

-25 процентран пуçласа 40 процент таран сезон нормине вырса пуçтарнăшăн – 25 процент хушса тӳлесси,

-40 процентран пуçласа 60 процент таран пурнăçланăшăн – 50 процент,

-60 процентран пысăкрах пурнăçланăшăн – 100 процент хушса тӳлесси.

Пĕр тонна тырă тӳрремĕн вырса çапса тĕшĕленĕшĕн экипажа тӳлеме çакăн пек сĕнӳсем пур:

"Нива" комбайнсемпе
"питĕ лайăх" паллăпа –30 тенкĕ,
"лайăх" - 25 тенкĕ,
"вăтам" - 20 тенкĕ.
"Дон-1500" комбайнсемпе
"питĕ лайăх" паллăпа – 16 тенкĕ,
"лайăх" - 13 тенкĕ,
"вăтам" - 10 тенкĕ.
"Енисей" комбайнсемпе
"питĕ лайăх" паллăпа – 17 тенкĕ,
"лайăх" - 15 тенкĕ,
"вăтам" - 10 тенкĕ.

Тыр-пула "уйрăм" майпа çулса хурса кайран çапнă чух:

Çулса хума "Нива" комбайнсемпе:

1. 1 га пăрçа тата пăрçа йышши культурăсем
"питĕ лайăх" паллăпа – 32 тенкĕ,
"лайăх" - 27 тенкĕ те 50 пус,
"вăтам" - 21 тенкĕ те 70 пус.
2. Пĕрчĕллĕ культурăсем 1 га çулма
"питĕ лайăх" паллăпа – 28 тенкĕ,
"лайăх" - 25 тенкĕ,
"вăтам" - 20 тенкĕ.

Валеме хывнă тырра 1 га çапса тĕшĕленĕшĕн
"Нива" комбайнсемпе:
1. Пăрçа тата вика çапма
"питĕ лайăх" паллăпа – 14 тенкĕ,
"лайăх" - 12 тенкĕ,
"вăтам" - 9 тенкĕ.
2. Пĕрчĕллĕ культурăсем
"питĕ лайăх" паллăпа – 12 тенкĕ,
"лайăх" - 10 тенкĕ,
"вăтам" - 8 тенкĕ.

Асăннă ĕçсене тӳрремĕн вырнипе танлаштарма ĕç нормисене кура куçармалли коэффициентсемпе шутласа тупмалла.

Çӳлерех асăннă ĕç тӳлевĕсемсĕр пуçне тырă-улăмпа тӳлессине те пăхма пулать:

1. Пĕр тонна çапса тĕшĕленĕ тырăшăн 4 килограмм тырă, 5 килограмм улăм пама сĕнӳ пур.

Вырма ĕçĕсене вăхăтра тата дисциплинăна пăсмасăр туса пынă экипажсене:

- 250 тоннăран пуçласа 300 тонна таран тырă çапса илсен кашни тоннишĕн 5 тенкĕ,
- 300 – 350 тонна таран – кашни тоннишĕн 9 тенкĕ,
- 350 тонна ытла çапса тĕшĕлекен кашни тоннăшăн 12 тенкĕ премии парса хавхалантарма сĕнӳ пур.

Кашни ĕçчен хăйне шанса панă ĕçе ответлăха туйса кирлĕ пек пурнăçланăшăн тивĕçлĕ ĕç укçи илессе шанас килет.

Пиллĕкмĕш ĕç чĕрĕкĕ

"Росинка" лагерьте

Кашмаш шкулĕ çумĕнче "Росинка" ятлă ĕçпе кану лагерĕ уçăлчĕ. Лагерь илемлĕ вырăнта вырнаçнă. Юнашарах шкул вăрманĕ, вăрман çумĕнче пĕве – канмалли чи лайăх вырăнсенчен пĕри.

Лагерьти кунсем хаваслă та интереслĕ иртеççĕ. Ачасен кичемленсе ларма вăхăт çук. Ирхине колхоз уйне

ĕçе васкаççĕ. Кăнтăрлахи апат хыççăн лагерьте тĕрлĕ мероприятисем иртеççĕ. Кашни кун ачасене мĕн те пулин интересли, асра юлмалли кĕтет. Арçын ачасемпе хĕрачасем хаваспах тĕрлĕ конкурссемпе вăйăсене хутшăнаççĕ.

Нумаях пулмасть пирĕн лагерьте "Робинзонсен" конкурсĕ иртрĕ. Кашни отрядран 4-шар ача хутшăнчĕ. Чи малтанах вĕсем Робинзон çи-пуçне тĕрлĕ ӳсен-тăрансенчен хатĕрлерĕç. Чи кăсăклă костюм пĕрремĕш отрядри Максим Масловăн пулчĕ. Кайран ачасем çынсăр утрав çине мĕнле карапpa лекни çинчен ӳкерсе пачĕç, сăмах купинчен çыру çырчĕç, Робинзонăн ирхи апатне хатĕрлерĕç. Çыран хĕрринче Пятница Робинзона хăйĕн хаваслă ташшине вĕрентрĕ.

Çак конкурсра пĕрремĕш отряд çĕнтерчĕ. Конкурса хутшăнакансем хăйсен тавçăрулăхне, ăсне, фантазине пула çынсăр утрав çине лексен çухалса каймаççĕ пулĕ тесе шутлатпăр.

Çуллахи шăрăх кунсем ачасене шыва кĕме чĕнеççĕ. Акă вĕсем вăрман çумĕнчи утма çулпа шыв хĕррине васкаççĕ. Паян кунта – Нептун кунĕ.

Русалкăсем курăнса каяççĕ, вĕсем çул çине курăк сапаççĕ. Нептун хăйне евĕр çи-пуçĕпе мăнаçлăн шыв хĕррине утать. Пуçĕнче унăн пуç кăшăлĕ, аллинче сенĕк евĕр туя. Ун хыççăн Нептунăн чунтан парăннă чурисем – пичĕ-куçĕсене сăрланă шуйттан çурисем сиккелесе пыраççĕ. Нептун пурне те уяв ячĕпе саламлать. Кайран шыври вăйăсем пуçланаççĕ. Кашмашвар пĕви ачасен хаваслă сассипе тулать. Шăрăх çанталăкра шыва кĕрсе уçăлнă ачасен пит-куçĕ çуталать, кăмăлĕ çĕкленет.

Хăвăрт иртеççĕ лагерьти кунсем. Çак кунсем ачасен асĕнче нумайччен юлассăх пулĕ тесе шутлатпăр.

А. СКВОРЦОВА,
воспитатель.
Сăн ӳкерчĕкре: Нептун кунĕнче.

Асран тухмĕç лагерьти кунсем

Çу вăхăчĕ... Çак вăхăта кашни ача тĕрлĕрен ирттерме тăрăшать. Сосновкăри пĕтĕмĕшле пĕлӳ паракан шкул çумĕнче "Шăнкărав курăкĕ" ("Колокольчик") канупа сывлăха çирĕплетмелли лагерь уçăлчĕ. Çак лагерьте 3-8 классенче вĕренекен 15 шкул ачи канать, ачасен шутĕнче эпĕ те пур. "Шăнкăрав курăкĕ" лагере çӳренишĕн эпĕ питĕ савăнатăп. Мĕншĕн тесен кунта кашни кун çĕнни, интересли пулса иртет. Ир пулсассăн часрах лагере васкатăп. Пире унта лагерь ертӳçи Алиса Васильевна Иванова, Ангелина Иосифовна Белова тата Екатерина Анатольевна Николаева воспитательсем ăшă кăмăлпа кĕтсе илеççĕ. Кунти пурнăç чи малтан зарядкăран пуçланать. Ун хыççăн паянхи кун йĕркипе паллаштараççĕ. Кашни кун тĕрлĕрен вăйăсем, конкурссем пулса иртеççĕ. "Манăн лагерьти пурнăç" темăпа ӳкерчĕксем ӳкертĕмĕр. Кашни ача хăйне килĕшнĕ самантсене сăнласа пама тăрăшнă. Жюри кашни ачан ĕçне тимлĕ пăхса тухрĕ. Манăн ӳкерчĕк вĕсене ытларах кăмăла кайрĕ пулмалла. Çак конкурсра çĕнтернĕшĕн мана сăрăсем парнелерĕç.

Нумаях пулмасть эпир пулă тытма кайрăмăр. Акă пире Ангелина Иосифовна пулăçсен конкурсĕн йĕркипе паллаштарчĕ. Пĕрремĕшĕ – кам маларах пĕрремĕш пулă туртса кăларать. Кĕçех 4-мĕш класран вĕренсе тухнă Игорь Иванов вăлтине пĕрремĕш пулă çакланчĕ. Ку арçын ачасене татах та тимлĕ тытма хавхалантарчĕ. Халĕ ĕнтĕ кам нумайрах пулă тытасси пирки тупăшма тытăнчĕç. Хĕр ачасем арçын ачасене хавхалантарсах тăчĕç. Пулă нумай тытассипе 3-мĕш класран вĕренсе тухнă Дима Федотова çитекенни пулмарĕ. Ачасем хаваслă кăмăлпа шкула таврăнчĕç. Пире поварсем хамăр тытса килнĕ пулăран яшка пĕçерсе çитерчĕç. Те хамăр тытнă пулăран пĕçернĕрен, çак пулă яшки питĕ тутлă пулчĕ.

Эпир кунта вăйăсем вылятпăр кăна мар, хамăр пĕлĕве аталантарас тесе компьютерпа ĕçлетпĕр, тĕрлĕрен видеофильмсем пăхатпăр.

Лагерьти ачасем районта иртterекен спартакиадăна та хутшăнчĕç. Пирĕн шкул 4-мĕш вырăн йышăнма пултарчĕ. Эпир пурте уншăн савăнтăмăр.

Лагерь вăхăчĕ те кĕскелсех пырать. Унта ирттернĕ вăхăт ман асра нумайлăха юласса шанатăп, мĕншĕн тесен эпир кунта юлташсемпе усă сывлăшра нумай пултăмăр, çĕннине те тĕпчерĕмĕр. Çакăн пек лагерьсене эпĕ кашни çулах çӳреме хатĕр.

Ирина
БЕЛОВА.
Сосновка шкулĕ.

Наци проекчĕ: ял хуçалăхĕ

Ӳсĕм тăрăшмасăр килмест

ЧР Ял хуçалăх министерствинче иртнĕ эрнере "Агропромышленнoç комплексĕн аталанăвĕ" наци проектне пурнăçлас ыйтупа ĕçлекен ушкăнăн ларăвĕ иртрĕ. Ăна Михаил Игнатьев министр ертсе пычĕ.

Паянхи кун ял хуçалăх предприятийĕсенче, çав шутрах ытти харпăрлăхра та, кассăна укçа-тенкĕ ытларах илсе килекенни сĕт тата аш-какай пулни пирки иккĕленмелли çук. Çавăнпа таи, тен, ЧР ял хуçалăх министрĕн çумĕ Светлана Енилина хăйĕн докладне сĕт кăтартăвĕсенчен пуçларĕ. Кăçалхи 5 уйăхра сĕт сăвасси, пĕлтĕрхи çав тапхăртипе танлаштарсан, 101,7 процента çитнĕ. Раççей Федерацийĕнче вара çак кăтарту пĕлтĕрхи шайрах юлнă. "2006 çулта республикăра сăвăм кашни ĕне пуçне 211 килограмм хăпарнă. Çавăн пекех ĕнесен продуктивлăхĕ ӳснине те асăнмалла.

Уйрăмах ку енĕпе Вăрмар (23,6 процент), Елчĕк (12,1), Шăмăршă (6,3), Етĕрнепе Канаш (4,8), Комсомольски (4,3), Красноармейски (3,7), Шупашкар (3,1), Муркаш (3), Патăрьел (2,9), Хĕрлĕ Чутай (1,1), тăрăшуллăрах пулнине палăртмалла. 2005 çулхипе танлаштарсан, Çĕмĕрле районĕ ăна – 74,5, Сĕнтĕрвăрри – 88,1, Тăвай тата Пăрачкав – 90,9, Куславкка – 96, Çĕрпӳ – 96,7, Вăрнар – 99,6, Элĕк 99,7 процент кăна пурнăçланă.

Кăçалхи кăрлач-çу уйăхĕсенче республикăри тĕрлĕ харпăрлăхлă хуçалăхсенче, пĕлтĕрхи çак вăхăтрипе танлаштарсан, аш-какай 100,6 процент туса илнĕ. Шăмăршă районĕ ку енĕпе тухăçлăха 19,66 процент, Вăрмар – 19,4, Патăрьел – 12,2, Етĕрне – 6,7, Шупашкар – 8, Муркаш 9 процент ӳстерме пултарнă. Вăрнар – 80,6, Тăвай, Улатăр, Канаш, Çĕмĕрле, Куславкка, Комсомольски, Хĕрлĕ Чутай, Пăрачкав, Çĕрпӳ, Йĕпреç, Красноармейски, Елчĕк районĕсенче вырăх-чĕрлĕх йышне тата унăн продуктивлăхне ӳстерессипе çителĕклех ĕçлемен. "АПК аталанăвĕ" проекта пурнăçа кĕртес ĕçре уйрăм çын хуçалăхĕнчи вырăх-чĕрлĕх йышĕ те пысăк пĕлтерĕшлĕ. Çавăнпа та ял тăрăхĕсен уйрăм çын хуçалăхĕпе тачă çыхăнса ĕçлемелле. Халăх усракан вырăх йышне хуçалăх кĕнекинче тĕрĕс кăтартса пымалла. Çак тĕллевпе Ял хуçалăх министерстви Чăвашстатпа пĕрле уйрăм çын хăйĕн килĕнче туса илекен продукцие шута илмелли йĕрке те туса хатĕрленĕ. Çакăн тăрăх районсем çу уйăхĕнче отчет та тăратнăччĕ. Анчах вĕсенче çитменлĕх сахал марччĕ.

Раççей Ял хуçалăх министерстви кăçал 1072 вырăх-чĕрлĕх комплексĕ лартма-çĕнетме 100 миллиард тенкĕлĕх çăмăллăхлă кредит уйăрма палăртать. Çав шутран 680 миллион тенкине Чăваш Республикинче сысна тата măйракаллă шултра вырăхăн 21 комплексне тунă çĕрте усă курасшăн.

"АПК аталанăвĕ" проектра уйрăм çынпа фермер хуçалăхĕсене пулăшас енĕпе те пысăк тимлĕх уйăрнă. Патшалăх вĕсене пулăшу сĕнет, çăмăллăхлă кредит пама тытăннă. Паянхи кун тĕлне ăна республикăри 3581 çын çур миллиард тенкĕлĕх илчĕç. Вăл шутран – 3530-шĕ уйрăм çын, 51-шĕ – фермер хуçалăхĕ.

Ял хуçалăх отраслне аталантарма пулăшас енĕпе кредит парассипе Элĕк, Патăрьел, Комсомольски, Красноармейски, Сĕнтĕрвăрри, Пăрачкав, Вăрмар, Шăмăршă, Çĕмĕрле, Елчĕк районĕсем уйрăмах ăнăçлă ĕçлеççĕ. Вĕсенче ăна палăртнă висĕрен те ытларах илнĕ. Шел те, хăш-пĕр районта ку енĕпе ĕç-хĕл вăраххăн пулса пырать.

Кредитпа тивĕçтерессипе малалла пырать. Паянхи кун тĕлне республикăри кредит организацийĕсене тата 1144 заявка тăратнă. РФ Ял хуçалăх министерстви республикăна ку енĕпе 200-250 миллион тенкĕ хушма укçа парасшăн.

Кăçал федераци бюджетĕнчен Чăваш Ене ялта çуртйĕр лартма 59 миллион тенкĕ уйăраççĕ. Çав шутран 39 миллионĕ – çамрăк специалистсем, 20 миллионĕ çамрăк çемьесем çурт çавăрнă çĕре кайĕ. Федераци бюджетĕнчен субсиди илме ирĕк пур граждансен списокне тунă ĕнтĕ, 145 çынна 19,7 миллион тенкĕ уйăрĕç. Тепĕр списокĕнче – 166 çамрăк çемьепе специалист. Кусем валли 22,1 миллион тенкĕ палăртнă. Анчах та Канаш районĕнчен субсиди илекен граждансен списокне халĕ те таратманха. Çавăн пекех Канаш, Вăрмар, Елчĕк районĕсен те ăна илме кăмăл тăвакан çамрăк специалистсен спискĕ çук.

Министр çумĕ Сергей Димитриев хăйĕн докладĕнче ял хуçалăх потребитель кооперативĕсем тăвасси пирки каларĕ. Уйрăм çын тата фермер хуçалăхĕсем – ял отраслĕн экономикин пысăк пĕлтерĕшлĕ пайĕ. Вĕсем республикăри пĕтĕм апатçимĕç продукцийĕн 33,9 процентне туса илеççĕ. Анчах та укçа-тенкĕ çитменни чылай чухне ялти комплекслă ĕçсене вăхăтра пурнăçлама ĳывăрлатать. Çакă ял хуçалăх продукцине хатĕрлекен производствăна чăрмав кӳрет. Унсăр пуçне хăйсен туса илнĕ продукцие сутаймасăр хăшкăлаççĕ.

Çак чăрмавсенчен тухас, çав отрасльте пĕр-пĕрне пулăшса пырас тĕллевпе "Чăваш Республикинче 2006-2010 çулсенче ял хуçалăх потребитель кооперативĕнче йĕркелесси çинчен" тĕллевлĕ программа хатĕрленĕ. Унпа килĕшӳллĕн Чăваш Енре 75 кооператив йĕркелеме палăртнă. 2010 çул тĕлне вĕсен йышне 153 çитересшĕн.

Ларура çакăн пек шухăш та палăрчĕ. Вĕсене кашни ял тăрăхĕнче йĕркелесен тата аван пулмалла. Хресчене ытларах пулăшу кӳрĕччĕç. Халĕ республикăра вĕсем йышлах мар, 5-6-ран та иртеймеççĕ.

М. ИВАНОВ.
"Хыпар" хаçатран.